

УДК 378

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
Й СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА**

Нечепоренко М.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
Й СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА**

Нечепоренко М.В.

В статті розкривається питання морального виховання з погляду підготовки особистості до успішної професійної діяльності й особистого життя.

Ключові слова: мораль, моральність, особистість, культура поведінки, самовиховання.

**МОРАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
И СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА**

Нечепоренко М.В.

В статье речь идет о сущности нравственного воспитания личности с точки зрения подготовки ее к успешной профессиональной деятельности, выбору системы мер влияния на окружающий мир.

Ключевые слова: мораль, моральность, личность, культура поведения, самовоспитание.

PEDAGOGICAL ADUCATION

Necheporenko M.V.

The article is underlined the fact of the introduction it into the educational and training process for all types of specialists in all universities.

Key words: pedagogical preparation, education, professional success, culture of behavior, to help other.

Моральне виховання є провідним напрямком всієї системи формування особистості учня, студента, дорослої людини, метою життя і діяльності якого є створення умов для кожного вихованця, щоб підготувати його до вільного вибору своєї життєвої позиції, засобів досягнення успіху в ораних видах діяльності.

Моральне виховання ставить за мету формування відповідної свідомості і духовної культури особистості; засвоєння принципів загальнолюдської моралі, в основі якої лежать ідеї правди, справедливості, доброти, працелюбства, поваги до батьків, жінки-матері, готовності до злагоди, миру, гармонії.

І серед безліч моральних завдань важливими є розвиток у людини умінь, навичок та звичок культурної поведінки в суспільстві, в школі, в домашніх умовах, особливо в сім'ї.

Вивчаючи протягом десятиліть умови успішного морального виховання, було з'ясовано, що чим вище свідомість і світосприймання доквілля вихованцями, тим більш сумлінно він ставиться до навчання, праці, інших людей. Процес формування моральної свідомості є складним і тривалим. він починається у сім'ї з перших днів життя та проходить через засвоєння уявлень про добродійність і справедливість, про зло і злочинність, тим кращими стають взаємовідношення між батьками. Ці уявлення, спираючись на генетичну інформацію, розвивають у людини ті чи інші моральні погляди і переконання, які стають мотивами поведінки та діяльності особистості.

Кваліфіковано і успішно керувати моральним вихованням дітей та студентів можна тільки при умові постійного підвищення загальної етичної грамотності. Учні і студенти мають постійну потребу в позитивній інформації, що стає підґрунтям для розв'язування загальнолюдських моральних проблем, правил поведінки, засвоєння навичок і позитивних звичок.

Обговорюючи моральну проблему за книгами або за вимогами життя вихователь може показувати її з різних сторін – позитивної і негативної чи нейтральної та сприяти усвідомленню відповідальності за кожне слово і поведінку. Яскраві переконливі приклади з шкільного і студентського життя не залишають сумнівів щодо ефективності запропонованих моральних умінь.

Аморальній людині не доступні благородні ідеали й вищі почуття. Не знаючи, що таке доброта, чутливість, людяність, гуманізм така особа байдужа до проблем інших бо без особливої причини вороже чи агресивно людина ставиться них, не розуміючи, що вона негатив спрямовує на себе. Тому розкриття сутності моральних понять має стати важливим завданням усіх причетних до освіти, навчання, виховання. Пізнаючи навколишній світ, людина легко може одержувати заряд гуманізму, поваги до учителів, батьків, старших. Не зовсім правильно думають ті, хто впевнений, що сьогодні людину треба виховувати сильною і вольовою, а доброта й сердечність їй ні до чого, бо світ жорстокий, а тому кожній особі краще користуватись силою проявляти власну таким чином свою гідність.

Певним чином можна погодитися з такими думками, навіть можна зрозуміти турботу батьків про майбутнє своїх дітей і бажання бачити їх здоровими, сильними й багатими, але тут більше батьківського егоїзму, ніж морального ідеалу і соціального почуття, відповідальності за майбутнє своїх дітей. Ніхто не заперечить, що дитину треба готувати до життєвих труднощів, але переборювати їх вона може не з тваринною жорстокістю і печерною ненавистю до людей, а з добрими почуттями і позитивною соціальною відповідальністю за кожен свій крок.

Протягом років ми переконалися, що моральне виховання проходить успішніше, якщо вихователю вдається сформуванати у вихованця ідеал і потребу його здійснювати. Юнак або дівчина, постійно порівнюючи свої вчинки з ідеальною поведінкою, мають змогу точніше і реальніше побачити свої вади та замислитись над тим, як їх позбутися. А тому елементи етики як філософської науки про виникнення правил моральної чи аморальної поведінки є надзвичайно корисними, а озброєння етичними знаннями стає обов'язковим.

Залежно від віку потреби до наслідування, а також від об'єктів наслідування бувають різними: від казкових героїв, художніх образів до реально існуючих особистостей. Чим старшим є вихованець, тим більше він узагальнює образ ідеальної людини і тим більше вимог він ставить до себе. Але нами зустрічались і такі юнаки, що погоджувались ігнорувати ідеальні приклади. Вихователь зобов'язаний бути дуже уважним до вибору вихованцем засобів наслідування та допомагати

йому розібратись у цій нелегкій справі, якою є вибір собі героя для наслідування та знаходження у нього найбільш привабливих моральних якостей які потрібно у себе розвивати, знаходити окремі етичні закономірності та моральні правила, норми поведінки.

Важливою умовою морального виховання є систематичність накопичення позитивних знань і оволодіння навичками їх застосування. На всіх етапах виховного впливу на розвиток людини збагачується її пам'ять новою і корисною інформацією, під впливом якої розвиваються моральні почуття, формуються уміння і навички моральної поведінки. Чим частіше повторюються моральні вправи в різноманітних умовах навчально-виховної діяльності учня, тим краще та якісніше проходить увесь процес морального загартування особистості. В той же час, процес морального загартування молодой і зрілої людини дуже складний і суперечливий. Сьогодні вихователю, як ніколи раніше, доводиться враховувати суттєві суперечності між спадковістю і умовами розвитку в соціальному середовищі. Якщо середовище несприятливе, а спадкоємність не зовсім позитивна, то маральне виховання зустрічає на своєму шляху надмірні труднощі. В цьому випадку вихователю необхідно проявити особливі педагогічні й психологічні прийоми впливу на важкого вихованця.

У сучасних умовах сім'я та школа змінюють моральні орієнтири, внаслідок чого діти перестають сприймати чесний труд як першу почесну життєву потребу, а чесність у стосунках з людьми – як закон життя. Економічні труднощі, безробіття з одного боку і жорстокість, аморальність, злочинність, сексуальна розбещеність з другого – створюють умови для розвитку у дітей так званої «свободи моралі», що звичайно негативно відбивається на їхній громадянській позиції, навчальній і трудовій діяльності, а пізніше і на соціальних ідеалах.

Розрив у матеріальному добробуті різних верств населення, сумнівно нажите багатство однієї, меншої частини і злидні другої, значно більшої половини суспільства дуже негативно впливають на громадянську, особливо юнацьку думку, на їх свідомість. Юнак і дівчина не розуміють, чому їх батьки, чесно працюючи все своє життя, стали злидарями.

Особливістю сьогодення є розширення демократичних засад на всі галузі діяльності. Свобода совісті, справедливість у підходах до підбору та розстановки кадрів максимально розкривають доступ до освіти й навчання найширших верств населення, що підвищило вимоги рядових працівників до керівного складу. Рівність у виборі засобів діяльності зміцнюють можливості кожної людини.

Декому з «нових українців» здається, провідним правилом найкраще взяти правило багатой еліти США: «Краще бути багатим і здоровим, ніж бідним і хворим». Мораль нашого народу дотримувалась іншого афоризму: «Краще бути бідним і чесним, ніж багатим і морально хворим».

У суспільствах та школах створюється надзвичайно напружена ситуація: зростаючі моральні протиріччя ізолюють, відчужують певні групи людей від більшості суспільства, створюють між групові конфлікти. В школах діти з бідних сімей з заздрістю, а іноді навіть з ненавистю дивляться на ситих і модно вдягнених однокласників, бать яких щедро дають їм кишенькові гроші, часто – доларами. За долар відмінник дає багатому списати контрольне завдання або виконує за нього обов'язки чергового. В школі поширюється «рекети» – хлопці з старших класів відбирають у малюків гроші, сніданки, кращі ручки, зошити, пензлі і все, що сподобається. Ніхто не скаржиться, бо за вортами школи скаржника або скаржницю чекає фізична розправа, так звана «розборка».

Аморальні стосунки розповсюджуються не тільки серед хлопців. «Крутими» хочуть бути і дівчата: вони відбирають або крадуть одна в одній гроші, предмети, з'ясовують відношення і свої симпатії до хлопців за допомогою грубих виразів і навіть прийомів карате. В деяких школах перші уроки та бачної спокуси або вимагання фізичного знущання підлітки здобувають в туалетних кімнатах, які залишаються поза контролем з боку вчителів.

Старші за віком учителі пригадують, що коли в школах діяли піонерські та комсомольські організації, то був взаємний контроль за виконанням моральних правил поведінки учня. В школах оприлюднювались Правила для учнів, Правила для жовтенят. Закони піонерів, Статут комсомольської організації зобов'язував школярів на кожному

етапі навчально-виховного процесу дорожити своєю власною честю, честю своєї школи.

Піонерська організація залучала дітей до соціально корисної праці, технічної і художньої творчості, занять фізкультурою, спортом, туризмом. Все це розвивало працелюбність, почуття товарищескості і відповідальності, а головне – привчало до самостійності та самоуправління.

З 14 років кожний піонер мав право вступати до комсомолу, що вимагало підкорюватись законам і правилам організації. У повсякденній діяльності шкільна комсомольська організація вирішувала завдання виховання – відповідального відношення до навчання, виконання правил морального, трудового та фізичного виховання комсомольців, керівництво піонерською організацією. Коли класний керівник спирався на комсомольську організацію, то він мав можливість здійснювати індивідуальне моральне виховання, використовувати форми і методи комсомольської роботи, як то: переконання, виконання, допущення та інше.

Дослідження засвідчило, що піонерська та комсомольська робота суттєво сприяли вихованню моральних якостей і громадянської активності у тих школах, де було менше політичних гасел, а більше здорового глузду. Кожна заорганізованість і за політизованість дитячого колективу відводили моральне виховання на другий план.

У 60-70 рр. дитячі організації існували чисто номінально. Ідея поєднання комсомольсько-піонерського самоврядування з учнівським призвела до встановлення диктатури політичних організацій та негативно позначилась на моральному вихованні дітей.

У жовтні 1991 року в Україні піонерську організацію зареєстровано як Спілку – громадське об'єднання дітей. Головна особливість Спілки – відмова від політизації й монополізації в дитячому русі. Спілка створювала умови для реалізації прав дитини на соціальну творчість і соціальний захист.

Значного поширення в Україні набувало й поширення скаутського руху, методологічною основою якого був захист прав дитини та розвиток її особистісних і громадських умінь.

Але, на жаль, в керівництві розвитком дитячих організацій було безліч недоліків, які стримували виховний процес в школі. Відсутність

коштів і висококваліфікованих працівників-вихователів, соціальних педагогів, здатними вести роботу з дитячими організаціями, програм діяльності призвело до кризи морального виховання школярів та припинення діяльності громадських організацій.

Само по собі моральне виховання дітей, підлітків, юнацтва, молоді є дуже складним, тому що існує безліч завдань, які важко відокремити від усіх інших проблем виховання. Елементи моральності мають місце в будь-якому виді діяльності, в будь-яких стосунках і відношеннях до людей, старших і молодших, службових і громадських обов'язків. Але не завжди одні й тіж самі вчинки оцінюються однаково позитивно або негативно. На жаль, і сама людина не вміє зробити правильний моральний вибір і оцінити свою позицію. Моральні норми і правила дуже нерівномірно засвоюються, і виконуються, що створює неадекватність і в оцінках результатів виконання.

Моральне виховання дітей і дорослих потребує постійної уваги державних установ, громадських організацій, всіх закладів освіти України.

В умовах реформування освіти України завдання морального виховання дітей і молоді стають найголовнішими. Вони пов'язуються з формуванням морально-правової і національної свідомості, виконанням громадських обов'язків.

Сучасна практика дає багато прикладів того, як люди, захоплені своїми широкими правами, забувають про конкретні обов'язки. В той же час істинно моральною може бути людина, для якої немає права без обов'язків перед батьками, народом, Батьківщиною.

Конституційні права тісно пов'язані з моральними обов'язками, з моральністю. Моральність як одне з основних понять теми показником внутрішнього стану. Так, право отримувати освіту рідною мовою має на увазі визнання цього права й іншими людьми, які дотримуються і користуються своєю національною мовою. право на працю передбачає моральний обов'язок добросовісно працювати і з повагою ставитися до трудової діяльності інших людей.

Ефективність морального виховання залежить від педагогічної майстерності вихователя, від його вміння турбуватися про розвиток у вихованців соціально корисних навичок і звичок.

Відомо, що дитина вже в початкових класах починає чинити опір вихованню, яке складається тільки з дорікань, зауважень, заборон, моральних нотацій. Значно більший ефект буває від делікатних пояснень, що і як треба робити в тому чи іншому випадку. Дитина потребує плану й варіантів його здійснення в будь-якому вигляді, але завжди краще в ігровій формі.

Золоте правило моралі «не поведься з іншими так, як би ти не хотів, щоб вони поводитись з тобою» повинно стати орієнтиром для спілкування з людьми. якщо кожен день виконувати моральні вправи на застосування кращих стосунків, то у дитини обов'язково сформується стереотип культури спілкування і високі моральні правила.

Класична педагогіка пропонує вихователю судити про рівень моральної вихованості за допомогою таких показників, як:

- стійкість моральної поведінки;
- відносно незалежна від зовнішнього контролю доброзичлива поведінка;
- вміння передбачити наслідки своїх вчинків і дій;
- готовність до спільної роботи.

Моральна поведінка особистості залежить від широкого кола знань і переконань, почуттів і настроїв, здібностей і нахилів – всього того, чим керується людина, коли каже правду або домагається справедливості, коли оберігає честь жінки-матері або мужньо стає на захист своєї Батьківщини.

Отже, головними критеріями оцінки морального виховання можуть бути:

1. Знання теорії моралі, етики, естетики. правил загального етикету.

Мораль як форма громадської свідомості, суспільний інститут регулювання поведінки своїх членів. Певною мірою служить регулятором поведінки, пропонуючи неписану систему правил поведінки на відміну від юридичних, писаних законів, вимог. Мораль підтримується громадською думкою, а юридичні закони – примусовими вимогами.

2. Моральні переконання і почуття, такі як: почуття обов'язку та відповідальності, честі і достоїнства, гуманізму і патріотизму.

3. Моральні вміння і навички: вміння діяти відповідно до своїх моральних переконань, уміння бути чесним в будь-яких умовах, уміння бути поблажливим до людей, уміння захищати слабких і допомагати їм, уміння позбавлятися від шкідливих звичок, уміння вести трезвий спосіб життя. Моральні-етичні знання, уміння, правила розглядаються як провідні умови підготовки учнів, студентів, дітей, підлітків до адаптації в суспільстві шляхом навчання, виховання, освіти, формування відповідних умінь. узгодження своєї поведінки з довіллям в інтересах більшості.

Через моральне виховання формується здатність дітей і дорослих пристосовуватись до довкілля, узгоджувати свої бажання і дії в гармонії і злагоді. Опанування нормами моралі формує загальну культуру особистості, що стає важливим компонентом загального розвитку й компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нечепоренко Л.С. Педагогика личности. Харьков, 1991. – 144 с.
2. Маслоу А.Г. Маслоу о менеджменте. / Пер. с англ. СПб.: Питер, 2003. – 416 с.
3. Маслоу А.Г. Мотивация личности. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с.
4. Маслоу А.Г. Новые рубежи человеческой природы / Пер. с англ. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
5. Маслоу А.Г. Психология бытия. / Пер. с англ.- М.: «Рефлбук», К.: «Ваклер», 1997. – 304 с.
6. Нечепоренко Л.С. Методологія і ідеологія онто-нвайроментальної педагогіки (Педагогіка гармонізації і злагоди особистості з довкіллям). Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2003. – 208 с.
7. Сидоренко О.Л. Соціальна педагогіка як наука. Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2003. – 298 с.
8. Словарь по этике. М.: Политиздат, 1983. С.319 – 329, С. 422 – 427.